

Mikor hisznek a kormánynak?

1973-ban egy amerikai kormányhivatal felkérésére mint gyakorló politológus és Kelet-Európa-szakértő egy tanulmányt készítettem a „kommunista emberről”. Addigra persze az angol nyelvű irodalom már bővelkedett bődületes marhaságokban, melyek szerint nagy sikert arattak a „kommunista” rendszerek a kommunistává nevelés – mérsékeltébb és jóval tudományosabban hangzó kifejezést használva –, a politikai szocializáció terén. Mondanom sem kell, hogy először a szovjet, a hazai és a többi szocialista országok irodalmát hasonlítottam össze ezekkel az alpári hangú amerikai förmedvényekkel, és tapasztaltam, hogy nagyon kicsi a különbség hozzáállásban, az eredmények ismertetésében közöttük – csupán az előjel volt más.

Azokban az években szinte üdítő volt a magyarországi politikai szocializáció állapota a többi országéhoz képest. Emlékeztetőül: a hatvanas évek közepétől, a kádári „*Aki nincs ellenünk, az velünk van*” politika következtében, megkezdődött a depolitizálás. Ennek az volt a lényege, hogy meggyőzze a társadalmat; bármibe foghat a politikán kívül. Az amerikai Greyhound busztársaság jelszavát magáévá tette Aczél és Kádár rendszere, közölve: a magánéletében mindenki csinálhat bármit, de a politikában hagyja őket vezetni és kormányozni.

Ahogy múltak az évek, úgy egészült ki ez a politika a kontrollrendszer többi elemével. A fiatalabb generáció számára a három T a támogatott, türt, tiltott kategóriákat jelentette. A kooptálás az értelmiség „megvételét” – cserébe a politika-mentességért – jelentette Csurkától Hofiig. A nagy korregények – például Kertész Ákos Makrája – ha jól emlékszem, így fejezték valahogy ki a kooptálást: „Mert a gyerekeknek tej kell és kenyér és télikapát...” S aki nem volt hajlandó parírozni a politikában – a Budapesti iskola nagy része, Heller, Fehér, Altrichter stb., Kis, Bence, Kovács, Konrád, Haraszti, Eörsi és még oly sok nagyszerű ember! –, távozhatt az országból, vagy kereshette kenyerét fordítással, esetleg valami minimális kutatással.

Ma könnyű elítélni azokat az embereket, akik nem voltak hősök, akik nem álltak aktívan ellen, hanem írtak, dolgoztak, gyakran az íróasztaloknak, vagy kritizáltak a megengedett határok között – és hogy milyen ördögien keményen, azt érdemes lenne tanítani Moldova *Titkos záradékának* történetén –, s igyekeztek mindig egy picit tágítani a határokat. Az az ellenzék, mely az 1980-as évekre összeállt, tartalmazta a nyakas és kemény ellenzéket, akik nem voltak hajlandók parírozni, és a „reformellenzék”, akik a mindenkor adott határokat tágították. S ezeknek a demokratizálási folyamatoknak nagyon is részese volt a tömegkommunikáció.

Milyen más volt ez, mint a környező országokban! Annak

ellenére, hogy a környező országok s Magyarország politikai vezetése ugyanazon célt szolgálták, ugyanúgy „kommunisták” voltak a vezetők. A művészetek szabadságának háttára is roppantul különböző volt akkoriban: Göncz Árpádnak nem kellett WC-papírt cipelnie magával – mint Václav Havelnek, arra az esetre is készülve, hogy bármikor letartóztathatják.

Nem hősookról és árulókról, győztesekről és vesztesekről, hazafiakról vagy internacionalistákról, népiesekről vagy urbanusokról szól ez a történet, hanem Magyarországról, ahol mindenki mindig „bújtat valakit”, a régi viccel élve. Itt a konfliktus nem az üres ideológiák, hanem a közvetlen politikai célok jegyében áll, és ezért üresek a viták és lesznek személyeskedő hangúak. Itt mindenki csak ideig-óráig lesz a „hatalom” birtokosa, utána visszakényszerül azokhoz, akikkel korábban politikai konfliktusban állt, hiszen mindenki nem tud kimenni Németországba konzultánsnak vagy Amerikába tanítani. A visszatérés egy más politikai miliőben sokkal nehezebb azoknak, akik nem konszenzuskereséssel, hanem kirekesztéssel és megsemmisítéssel próbálkoznak.

A média távirányításának és kézi vezérlésének ügyében az alkotmányos rendezés halaszthatatlan szükségessége egyre inkább nyilvánvaló, hiszen egyetlen pártnak sem tesz jót az egymásra mutogatás a választásoknál, hogy „azért, mert ők nem...” vagy „mert mi különben...” A magyar túl józan nép ahhoz, hogy ezt elfogadja, mint ahogy túl józan ez a nép egy erősen szélsőjobbaldali eszmét hirdető párt támogatásához.

Azoknak, akik ma médiapolitikával foglalkoznak, talán érdemes lenne végiggondolniuk azt, hogy mi „ott messze” milyen következtetést tettünk a hetvenes évek elején ama fentebb említett tanulmányban a kelet-európai országok médiapolitikájáról. Be lehetett bizonyítani, hogy ahol a legerősebb volt a politikai nyomás és ahol a politika – s főképpen a konkrét belpolitika! – nem szerepelt a médiában, ott hittek az emberek a kormánynak a legkevésbé. Ha nyitabb volt a politika, jobban támogatták az emberek a rendszert, ha zártabb volt, ellene fordultak. Ezért is volt népszerű a Szabad Európa Rádió a térségben, és ezért volt éppen Magyarországon a SZER-nek viszonylag mérsékeltébb a fogadtatása.

Ezért lenne fontos, hogy reggel a hírekben, a különböző politikai műsorokban ismét megszólaljon a belpolitika hangja, ha nem csupán a külföld aktuális és kevésbé aktuális hírei kerülnének előtérbe, és nem csupán ismét az állam – s néha néha egy-egy más párt – vezetői napi programjáról szólna a hír, hanem a politikai viszályokról, érdekesen, izgalmasan, tárgyilagosan, de szólna!

Völgyes Iván

a Nebraska Egyetem professzora